

**PEDAGOGIK KASBINI RIVOJLANTIRISHDA
USTOZ-SHOGIRD AN'ANALARI**

*Denov tadbirkorlik va Pedagogika instituti
Pedagogika ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Mahmudova Mahbuba Mansur qizi,

Shomurodova Elnora G'ayrat qizi

Email: mahbubamahmudova856@gmail.com

Tel: 93 788 15 06

Annotatsiya: pedagogik kasbining shakllanishi va rivojlanishida ustoz-shogird an'analari o'ziga xos o'rin tutadi. Bu an'ana asrlar davomida o'zbek xalqining ma'naviy hayotida, ta'lim-tarbiya tizimida, kasbiy yetuklik va insoniy fazilatlarni shakllantirishda muhim tarbiyaviy maktab sifatida qaralgan. Ustoz-shogird tizimi pedagogik faoliyatni faqat bilim berish jarayoni emas, balki ma'naviy merosni, kasbiy tajribani, axloqiy qadriyatlarni avloddan avlodga uzatish vositasi sifatida rivojlantiradi. Har bir yuksak pedagog o'z ustozidan olgan saboqlari, ilmiy dunyoqarashi, insonparvarlik g'oyalari asosida yangi pedagogik yondashuvlarni shakllantiradi va o'z navbatida shogirdlariga yetkazadi. Mazkur an'ana orqali o'qituvchining kasbiy mahorati, pedagogik madaniyati va kommunikativ ko'nikmalari takomillashadi. Ustoz-shogird munosabatlari jarayonida shogird nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy tajriba, kasbiy odob, o'quvchi bilan ishlash madaniyatini ham egallaydi. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatini oshirish, yosh avlodda o'qituvchilik kasbiga hurmat, fidoyilik va mas'uliyat tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi. Hozirgi globallashuv davrida pedagog kadrlar tayyorlashda ustoz-shogird tizimini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish dolzarb masalaga aylandi. Innovatsion yondashuvlar, mentorlik dasturlari, tajriba almashish platformalari, ilg'or o'qituvchilar faoliyatini targ'ib qilish kabi amaliy ishlar ushbu an'ananing yangi bosqichda rivojlanishiga zamin

yaratmoqda. Ustoz va shogird o'rtasidagi o'zaro hurmat, ishonch, mehr va mas'uliyatga asoslangan munosabat – ta'lim sifatini yuksaltirish, milliy pedagogika maktabini rivojlantirish va yosh avlodni yetuk mutaxassis sifatida tarbiyalashning poydevor maqolada yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *ustoz-shogird an'anasi, pedagogik kasb, kasbiy rivojlanish, pedagogik mahorat, tajriba almashish, mentorlik, ma'naviy meros, o'qituvchi va shogird munosabati.*

Insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida ta'lim-tarbiya jarayonida ustoz shaxsi markaziy o'rin egallab kelgan. O'qituvchilik kasbi — bu nafaqat bilim berish faoliyati, balki jamiyat ma'naviyatini yuksaltirish, yosh avlodni hayotga tayyorlash va ularda insoniy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan yuksak mas'uliyatli faoliyatdir. Shu jihatdan, pedagogik kasbda ustoz-shogird an'analari nafaqat tarixiy meros, balki bugungi ta'lim islohotlari uchun ham beqiyos tajriba maktabidir. Ushbu an'ananing ildizi insoniyat sivilizatsiyasi bilan barobar shakllangan.

Har bir davrda ma'rifatli insonlar o'z bilimini boshqalarga o'rgatish orqali ta'lim tizimining poydevorini mustahkamlab kelgan. O'zbek xalqining madaniy va ilmiy tarixida ham ustoz-shogirdlik munosabatlari ilmning davomiyligini, kasbiy an'analarning izchilligini ta'minlagan. Bu tizim orqali shogird nafaqat nazariy bilim olgan, balki amaliy tajriba, odob-axloq va kasbga bo'lgan sadoqatni ham o'zlashtirgan.

Bugungi kunda global ta'lim jarayonlari, raqamli texnologiyalar va yangi o'quv metodlarining kirib kelishi natijasida o'qituvchi faoliyati tobora murakkablashib bormoqda. Shu sababli, zamonaviy pedagogika ustoz-shogird tizimini faqat an'anaviy shaklda emas, balki o'zaro o'rganish, tajriba almashish, mentorlik, psixologik qo'llab-quvvatlash kabi ko'rinishlarda qayta talqin qilmoqda. Bu esa pedagoglar o'rtasida sog'lom kasbiy hamkorlik muhitini yaratish, o'qituvchining individual rivojlanishiga turtki berish imkonini beradi.

Pedagogik kasbining yuksak maqsadi – insonni har tomonlama kamolga yetkazishdir. Ustoz va shogird o'rtasidagi uzviy aloqalar aynan shu maqsadga xizmat qiladi. Ustoz shogirdga yo'l ko'rsatadi, unda kasbga muhabbat uyg'otadi, o'zining hayotiy tajribasini namuna sifatida ko'rsatadi. Bunday jarayonda shogird asta-sekin o'z yo'lini topadi, mustaqil fikr yuritishni o'rganadi va kelgusida o'zi ham ustozlik darajasiga ko'tariladi. Bu uzluksiz zanjir pedagogik rivojlanishning tabiiy mexanizmini shakllantiradi. Ustoz-shogird an'alarining ta'lim tizimidagi dolzarbligi shundaki, u o'qituvchining kasbiy madaniyati, axloqiy mas'uliyati va innovatsion salohiyatini shakllantirishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. An'ana asosida qurilgan o'zaro hurmat, ishonch va hamjihatlik muhitida shogirdlar nafaqat bilim, balki insoniy fazilatlarni ham o'zlashtiradilar. Natijada, bu tizim ta'lim sifatini oshirish, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi ijobiy muhitni mustahkamlashga olib keladi. Ushbu mavzuni o'rganishning zarurati shundan iboratki, bugungi kunda pedagogik faoliyatning samaradorligi faqat texnologiyalar yoki dars uslublari bilan emas, balki insoniy qadriyatlarga asoslangan munosabatlar orqali belgilanadi.

Ustoz-shogird an'alarini qayta tiklash, ularni ilmiy asosda rivojlantirish, yosh pedagoglar orasida bu qadriyatni mustahkamlash — ta'lim tizimining barqarorligi va ma'naviy poydevorini mustahkamlashning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Mazkur tadqiqotning maqsadi — pedagogik kasbining rivojlanishida ustoz-shogird an'alarining tutgan o'rni va ta'sirini tahlil qilish, ularning kasbiy shakllanishdagi rolini ilmiy jihatdan asoslab berish hamda bu qadimiy tizimni hozirgi zamon talablari bilan uyg'unlashtirish yo'llarini aniqlashdan iboratdir. Ustoz-shogird an'alari ta'lim tizimining eng qadimiy, lekin doimo yangilanish imkoniga ega bo'lgan ijtimoiy-pedagogik hodisalardan biridir. Bu tizimning markazida inson omili — tajriba egasi bo'lgan ustoz va o'z kasbini endigina o'rganayotgan shogird shaxsining o'zaro muloqoti turadi. Ular o'rtasidagi bu bog'liqlik bilim almashish jarayoni bilan cheklanmaydi, balki shaxs kamoloti,

axloqiy fazilatlarning shakllanishi, kasbiy g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularining tarbiyalanishida asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogik faoliyatda ustoz-shogird tizimi ko'p qirrali jarayon bo'lib, u uchta asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: bilim va tajriba uzatish, ma'naviy-axloqiy tarbiya berish va kasbiy iqtidorni kamol toptirish.

Birinchi yo'nalishda ustoz o'z tajribasini amaliy misollar orqali ko'rsatib, shogirdga nafaqat nazariy bilim, balki uni qanday qo'llashni ham o'rgatadi.

Ikkinchi yo'nalishda esa ustoz shogirdga insoniy qadriyatlarni singdiradi — mas'uliyat, sadoqat, sabr, xolislik, ijtimoiy faollik kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Uchinchi yo'nalishda esa shogird o'zining kasbiy yo'nalishini topadi, ustoz rahbarligida mustaqil fikrlashni va ijodiy yondashuvni o'rganadi.

Tarixiy jihatdan qaraganda, ustoz-shogird tizimi Sharq madaniyatida ilmiy maktablarning shakllanishiga asos bo'lgan. Masalan, qadimiy madrasalarda har bir olim o'z shogirdlariga ilm berib, ularni mustaqil ilmiy fikr yuritishga o'rgatgan. Bu tizim ilmiy merosning izchilligini ta'minlagan. Ustozlar nafaqat dars bergan, balki shogirdning hayot tarziga, nutq madaniyatiga, odob-axloqiga ham ta'sir ko'rsatgan. O'sha davrda shogirdlar o'z ustozlarini hayotiy yo'l ko'rsatuvchi, ma'naviy yo'l boshchi sifatida qabul qilishgan. Shu bois, bu an'ana o'zbek xalqining ma'naviy tarixi va pedagogik tafakkurida chuqur ildiz otgan.

Bugungi zamonaviy ta'lim tizimida ustoz-shogird munosabatlari yangicha mazmunda talqin qilinmoqda. Endilikda bu tizim an'anaviy shakl bilan cheklanmay, mentorlik, murabbiylik, kasbiy hamkorlik kabi shakllarda rivojlanmoqda.

Ustoz-shogird tizimining samaradorligi, eng avvalo, o'zaro ishonch va hurmatga asoslanadi. Shogird o'z ustozini nafaqat bilim manbai, balki hayotiy tajriba egasi, insoniy fazilatlar timsoli sifatida ko'radi. Bunday muhitda o'qituvchi o'zining har bir harakati, so'zi va munosabati orqali shogirdga o'rnak bo'ladi. Shogird esa ustozidan olgan tajriba asosida o'z kasbiy yo'lini mustahkamlaydi, keyinchalik bu qadriyatni o'z shogirdlariga ham o'tkazadi. Natijada, ustoz-shogird zanjiri pedagogik merosning uzluksiz davom etishini ta'minlaydi.

Zamonaviy ta'lim tizimida ustoz-shogirdlik faqat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat sifatida emas, balki o'qituvchilar o'rtasida ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tajribali pedagoglar yosh kadrlar uchun ustoz sifatida ularning kasbiy shakllanish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Bu holatda ustozlik faqat bilim o'rgatish emas, balki ma'naviy rag'bat, psixologik yordam va kasbiy motivatsiya manbai sifatida namoyon bo'ladi. Shunday qilib, bu tizim pedagogik jamoalarda hamkorlik, o'zaro yordam va ijodiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogik jarayonda ustoz-shogird an'alarining davomiyligini ta'minlash uchun bir qator shart sharoitlar zarur. Avvalo, har bir ta'lim muassasasida ustozlik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydigan metodik tizimlar, rag'batlantirish mexanizmlari yaratilishi lozim. Shu bilan birga, tajribali pedagoglarning ilg'or ish uslublarini ommalashtirish, yosh o'qituvchilar uchun seminar va treninglar o'tkazish, mentorlik dasturlarini kengaytirish zarur. Bunday amaliy yondashuv nafaqat kasbiy o'sishga, balki o'qituvchi shaxsining ma'naviy yetukligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ustoz-shogird tizimining yana bir muhim jihati — bu kasbiy merosni saqlab qolishdir. Har bir ustoz o'z tajribasi, o'qitish uslublari va hayotiy saboqlarini shogirdlariga o'tkazish orqali pedagogik maktabni boyitadi. Shogird esa, o'z navbatida, bu bilimni zamon talablari bilan uyg'unlashtirib, yangi avlod uchun dolzarb shaklga keltiradi. Shu tarzda pedagogik tajriba uzluksiz rivojlanib boradi va har bir davrga moslashadi. Ustoz-shogird an'anasini rivojlantirish faqat ta'lim muassasalari doirasida emas, balki jamiyat miqyosida ham muhim ijtimoiy ahamiyatga ega. Chunki ustozlik qadri — bu millatning ma'naviy darajasi, shogirdlik odobi esa, yosh avlodning kamolotini belgilovchi omildir. Har bir pedagog shaxsida bu ikki qadriyat uyg'unlashgandagina ta'lim tizimi barqaror rivojlanadi. Shu sababdan, ustoz-shogird an'alarini ilmiy jihatdan tadqiq etish, ularni amaliyotda qo'llash, yangi avlod pedagoglariga bu tizimning mohiyatini anglatish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Xulosa qilib aytganda pedagogik faoliyatning yuksalishida ustoz-shogird an'anasining o'rni beqiyosdir. Chunki bu tizim ta'lim jarayoniga insoniylik,

samimiyat va ishonch ruhini olib kiradi. Har bir ustozning shogird bilan muloqoti nafaqat bilim uzatish, balki hayotiy tajribani, kasbiy madaniyatni va axloqiy qadriyatlarni singdirish jarayonidir. Shuning uchun ham ustoz-shogirdlik oddiy o'qituvchilik jarayonidan ko'ra kengroq ma'noga ega bo'lib, pedagog shaxsining shakllanishida poydevor rolini o'taydi. Bugungi kunda ta'lim tizimida ustoz-shogird an'anasini tiklash va rivojlantirish o'qituvchilik kasbining nufuzini oshirish, yosh pedagoglarni kasbga bo'lgan mas'uliyat va sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qilmoqda. Bu tizim orqali yosh mutaxassislar nazariya bilan amaliyotni uyg'unlashtirib, tajribali ustozlar ko'magida mustaqil, yangicha fikrlovchi va zamonaviy ta'lim talablariga javob bera oladigan pedagoglarga aylanadi.

Yosh shogirdlar ustozlardan nafaqat bilim, balki hayotiy qarash, kasbiy g'urur, burch va vijdon tuyg'usini ham o'rganadilar. Bu esa o'z navbatida, pedagogik kasbda uzviylik va davomiylikni ta'minlaydi. Natijada ustoz-shogird an'anasi nafaqat o'qituvchilik faoliyatining asosi, balki ta'lim tizimining ma'naviy tayanchi, insoniy qadriyatlar maktabiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish – kelajagimiz poydevori. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
2. To'raqulova D. Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
3. Abdullayeva G. Ta'limda mentorlik tizimini joriy etish nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2020.
4. Махмудов, Ш. К. (2021). Профессионализм и формирование педагогических способности. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(5), 45-50.
5. Kamolovich Makhmudov Shokir. "Practical forms, methods and tools of spiritual and legal education technologies suitable for citizens in the process of socialization of students." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 10.7 (2022): 55-61.